

# שבת נג

משה שווערד

## 1. תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א

והוא שקשורה לו מע"ש-רש"י פ"ל לקמן דבקשורה מע"ש הוי מלבוש החמור אבל באינה קשורה מע"ש הוי משאוי ועוד יש לפרש דבאינה קשורה מע"ש מיחזי כמתכוין להוצאת המרדעת וה"ר פור"ת פירש דמיחזי כאילו מתכוין להוליך הבהמה למקום רחוק.

## 2. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף נג עמוד א

אלא לאו שאינה קשורה לו מערב שבת. פירש מורי הרב זלה"ה כדי שלא ישתמש בצדדי הבהמה, וכן נראה מן הירושלמי (ה"ב), ורש"י ז"ל פירש בענין אחר.

## 3. רא"ש מסכת שבת פרק ה סימן ב

ב [דף נג ע"א] ... ובירושלמי משמע דהא דאמר שמואל ובלבד שתהא קשורה לו מע"ש (משום) דאסור לקשור מרדעת בשבת

משום דמשתמש בבעלי חיים. דגרסי' התם (הלכה א) שמואל אמר בקשורה בו מע"ש. חנון מגופתיה אמר קמיה דשמואל רב חייה בר אשי לא נהיג כן א"ל נהיג רב בטרסקלין. פ"ל ודאי בדבר זה היה מקיל רב שהיה מתיר לתת טרסקל בפיה בשבת אבל לא לקשור מרדעת בשבת התיב רב אחא קמיה דרב פפא והתניא חבל שהוא קשור לפרה קושרין אותו לאבוס. לאבוס קושרין אותו לפרה. ניחא לפרה קושרין אותו לאבוס. לאבוס קושרין אותו לפרה ולא נמצא משתמש על צדדי בהמה בשבת פירוש ואף על פי שמשמש על צדדי בהמה בשבת [שרי] (פירוש לצרכי בהמה) וקשה לשמואל דאסור לקשור מרדעת בחמור בשבת משום משתמש בבעלי חיים א"ר בא תפתר בקשר שאינו של קיימא פירוש ולא חשיב כמשתמש בבעלי חיים כיון שאינו של קיימא. אמר רבי יוסי שנייא היא צדי בהמה בין קשר של קיימא ובין קשר שאינו של קיימא כלומר אין חילוק ביניהו דלעולם הוא משתמש בצדדי בהמה. א"ר שמלאי תפתר כרבי שמעון בן אלעזר דתניא ר' שמעון בן אלעזר אמר מותר להשתמש על צדדי אילן בשבת. הוא צדדי בהמה הוא צדדי אילן. אבל כשנותן מרדעת על גבי החמור בלא קשירה אין צריך להתקרב אצל החמור ואין נשען עליו ואין כאן משתמש בבעלי חיים. וצריך לזוהר כשנותן הרסן בראש הבהמה שלא ישען על ראשה. ומכאן יש לדקדק הא דאין נותנין נר על גבי דקל ביום טוב (לעיל דף מה א) לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחובר אם נוטלו משם אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו דלא אמרו חכמים אלא אין עולין על גבי בהמה ואין עולין על גבי אילן ביום טוב.

## 4. תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א

מהו ליתן מרדעת ע"ג חמור בשבת - ואין לאסור משום דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל דבהמה חשיבא כדבר הניטל כיון דיכול למושכה ולהוליכה בכל מקום ורב אסי בר נתן דבעי אם אסור אין לפרש משום דמיחזי כרוצה להוליך הבהמה למקום רחוק דא"כ היכי דייק דמאן דשרי טרסקל כ"ש מרדעת ...

## 5. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף נג עמוד א

שבקיה כרביה סבירא ליה. כלומר דאע"ג דמתניתא פליגא עליה איהו כרב רביה סבירא ליה דשרי, ורב תנא הוא ופליג.

## 6. תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א

תולין טרסקל - וא"ת ותאסור משום דמשתמש בבעלי חיים כי היכי דאסור להניח נר על גבי דקל בשבת משום דמשתמש במחובר וי"ל דהתם מנענע הענפים אבל הכא אינו מנענע הבהמה בכך ורב אסי ברבי נתן דבעי למיסר אפסר משום דילמא אתי להשתמש בבע"ה (ת"י).

## 7. תוספות מסכת שבת דף נג עמוד א

דשמעיה דקא מסיים בה כו' - אף על גב דקיי"ל כרב באיסורי היינו לגבי שמואל לחודיה אבל הכא ר' יוחנן דקיי"ל כוותיה לגבי רב קאי כשמואל וברייתא דאוכף נמי קיימא כשמואל למאי דמשני כאן לחממה כאן לצננה ומתני' דאין סכין ומפרכסין לבהמה דמייתי לקמן נמי פליגא אדרב כדפירש בקונטרס.

## 8. פני יהושע מסכת שבת דף נג עמוד ב

בגמרא אמר מר ולא בקמיע כו' הא מומחה שפיר דמי. ופירש"י מ"ש בהמה מאדם. לכאורה ודאי מסברא איכא לחלק טובא בין אדם לבהמה לענין דבר שהוא משום רפואה דבאדם אפילו בחולה שאין בו סכנה מותר לעשות מלאכה ע"י אמירה לעכו"ם או בשאר שבות אפילו ע"י ישראל ע"י שינוי כמבואר בפוסקים [סימן שכ"ח סעיף י"ז] משא"כ בבהמה לא אשכחן דשרי בכה"ג כיון דליכא אלא משום הפסד ממון אלא דאפ"ה מקשה הש"ס שפיר מדקתני בהך ברייתא גופא דבהמה יוצאה באגד שעל גבי מכה כו' אלמא שהתירו לצאת לרה"ר בדבר שהוא משום רפואה. א"כ לפי"ז על כרחך דמה שאינה יוצאה בקמיע ס"ד דאע"פ שהקמיע מומחה אפ"ה לא דמי לשאר רפואות הידועות לרופאים כדמשמע נמי לקמן (דף ס"א ע"א) בעיקר דיני קמיע דשקיל וטרי הש"ס טובא בענין המחאת דקמיע דלא דמי להמחאת הרופא כמו שיבואר במקומו ואם כן מקשה שפיר מהא דתנן דבאדם בקמיע מומחה שפיר דמי אפילו בחולה שאין בו סכנה כדאיתא התם, כן נראה לי ובוזה נתיישב מה שדקדק מהרש"א ז"ל בזה ע"ש:

## 9. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף נג עמוד ב

ומי איכא מידי דמומחה לאדם ולא הוי מומחה לבהמה. ק"ל מאי קאמר דהא ודאי איכא ואיכא, כי מה ענין קמיע המומחה לאדם שיועיל לבהמה, ולא ימבעיא קמיע דסמנין אלא אפי' קמיע דשמות, שאפי' בחולי אחד אין חוליו של זה דומה לזה כלל וכחוליו זה לחולי אחר דמי, י"ל דהכא בקמיע דאיתמחי גברא איירינן שהוא מומחה לכל קמיעותיו שמועילות, וכדדייקינן לקמן (ס"א א') על מתני' דגבי אדם דפרכינן הכא מינה מדקתני שאינו מן המומחה ולא קתני שאינו מומחה, ולהכי פרכינן שפיר דכיון דקמיע זה

מומחה משום דאיתמחי גברא היאך לא יהא מומחה קמייע שעשה לבהמה, ומהדרינן דאדם אית ליה מזלא, פירוש זכות או מזל, מסייע ליה מזליה.

### 10. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף נג עמוד ב

כמה גרוע אדם זה שנשתנו כו' פרש"י ולא זכה ליפתח לו שערי שכר עכ"ל גם כי בוודאי היה לו זכות שנעשה לו נס כזה מ"מ גרוע הוא שמנכין לו מזכיותיו כדאמרינן בפרק ב"מ בעושיין לו נס דמנכין לו מזכיותיו ונראה דלא שייך בזה לומר הא אין כל חדש תחת השמש כדהשיב ההוא תלמיד לר"ג [עיי' ל: דאיכא למימר כיון דדדים יש באיש כמו באשה הרי זה אין חדש דהוה מיהת בכח אלא שהפעולה נתחדשה וז"ש דלא איברו מזוני כפרש"י שימצאו חטים גדילים באוצרותיהם עכ"ל היינו משום דאין זה בכח ושייך ביה אין כל חדש גו' ודו"ק:

### 11. בראשית רבה (וילנא) פרשת נח פרשה ל סימן ח

מרדכי, זן ופירנס, אמר רבי יודן פעם אחת חזר על כל המניקות ולא מצא לאסתר לאלתר מניקה והיה מניקה הוא, רבי ברכיה ורבי אבהו בשם רבי אליעזר בא לו חלב והיה מניקה, כד דרש ר' אבהו בציבורא, גחוך ציבורא לקליה, אמר להון ולא מתניתא היא רבי שמעון בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור.

### 12. פתח עינים

דף ג"ן ע"ב. שנשתנו עליו סדרי בראשית. בחידושים אשר בריש המסכתא בדפוס פפד"מ כתוב נ"ו"ל בב"ר והיה אומן את הדסה חזיר מרדכי ע"כ המניקות ולא מצא ונפתחו דדיו וכו' לא שייך נשתנו וכו' דהכא קאמר נשתנו משום דלא הי"ל שכר מנקת ומרדכי הי"ל שכר אך לא היה מוצא מנק' עכ"ל ואכתי לא איפרק דהקב"ה הי"ל להזמין מנקת ע"ד שאמרו במדרש רות גבי והנה הגואל עובר רבנן אמרי אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער וכן אמרו בב"ר פ' נ"ט גבי ויעזור לו אבישי ובויקרא רבה גבי זאת האשה וזה בנה. והי"ל להזדמן מנקת ולא יהיה בסוג שינוי גדול מסדר עולם. ואפשר לישב במ"ש הרב עיון יעקב בטעם פלוגתייהו דרב יוסף סבר כמה גדול אדם זה דבזכותו נשתנו סדרי בראשית משא"כ אלו נתן לו עושר שיהא ספק בידו לתת שכר לא היה הנס ניכר לעין כל ואב"י סבר דהוא גרוע דאלו הי"ל עושר הי"ל הרוחה בכל הדברים משא"כ

השתא שלא ניתן לו עושר רק ע"פ הנס ניתן לו ההכרח להניק את בנו עכ"ל ולפי"ז במרדכי שהיה עשיר אליבא דכ"ע אין ספק כי גדול מרדכי שניכר הנס לעין כל. ומ"ש מהרש"א דלא שייך בזה אין כל חדש כיון דדדים יש וכו' עדיפא מינה הול"ל דגם חלב זכר יש כדתנן סוף מכשירין והכי אמרו בב"ר ריש פ' נח גבי ויהי אומן את הדסה שחזר מרדכי וכו' הנו' וגחוך צבורא וא"ל ולא מתניתא היא חלב זכר טהור, ומהר"י סרוק ז"ל גילה דמרדכי היה בעיבור האיש הזה וכו' וגלגול אמו של אנטונינוס עיין בדבריו בערך מרדכי וערך רבינו הקדוש ע"ש:

### 13. בן יהודע

והיה הדיק ראויה שהקב"ה ישמע הפלתו וישנה ואלו הפילתו של זה נחצבה עם הפילת אוחו לדיק ונשנה גם הוא וכמ"ש ר"ל כשנפקדו רבקה בהפילתו של יצחק אע"פ נפקדו כמה עקרות עמה כיון שפחה הקב"ה ע"ד השפע הזה בשביל הפילתו של יצחק נפתח נס להפילת אחרים וכן כאלו י"ל הכי הוה ואין מזה הוכחה על גדול נדקתו אך כיון שראינו שהשפ"ת עשה לו נס בזה שהוא דבר שאינו מלוי בבני אדם ולא משכחת לה שיש אדם בעולם שיבקש ויהפיל לפני הקב"ה דבר כזה להיות מניק מדדיו כאלה אי"ב ודאי נס כזה לא נעשה אלא בשביל וליכא למימר שפחה השער של נס זה לדיק אחר וממילא נפתח לזה /אבל אב"י אמר כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית לו דייקא שהיה השינוי בגופו להיות מניק כמו אשה ואיכא בזה תרתי לגריעותא חדא נעשה שינוי זה בגופו ועוד לא נפיק מנ"ס זה עונה לאחרים שיהיה נפתח שפע נס זה גם לאחרים שהם עומדים בדוחק ואין להם שכר מיעקב ונבספר הדורות אות יו"ד כחז בשם ספר גלגלי נשמות כי אשה המלך שהניקה את רבי בזמן הגזירה להיל' את רבי מהרי"ם נתגלגלה בלוי' אשה לזכותם לנשיא"ב ולכן נעשה לו נס זה שהניק כמו אשה ועתה הוא עני אך בגלגול ראשון היה צהיכלו של מלך ע"ש:

דף נ"ג ע"ב כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה דקדוק לומר כזה"ל כמ"ד שא"ס הי"הקב"ה ממילתו לו מעות שיתן שכר מיעקב אע"פ שיהיה המלאת המעות בנס לא היה מצובר שנעשה הגם בזכותו וראוי הוא לכך אלא אפשר שהוא התפלל שיתן לו הקב"ה ריוח שיוכל ליתן ממנו שכר מיעקב וזדמן אותה שעה התפלל לדיק אחד על דוחק עלמנו שיתן לו הקב"ה ריוח מעות

**ברם** החס מקשי הרב הגז' עוד על זה ממ"ש רז"ל ע"פ ויהי אומן את הדסה שנעשה גם למרדכי ונפתחו לו דדים והניק את אסתר והרי זו כמעשה דלוחו האיש ואיך שייך למר גרוע דמרדכי היה לדיק גדול ואמרו עליו כמרטיה בדורו ע"ש וז"ל בס"ד הכא נעשה לו הנם להניק מחמת נעוזה שלא היה לו מעוה לחס שכר מינקת ולכן חשיב גרעון נעשה לו שיעי זה ולא המליאו לו מעוה שיתן שכר מינקת אך מרדכי היה עשיר והיה יכול להביא מינקת אך סיבה אחרת היתה בזה שלא רצה הקב"ה שיהיה שום אדם מכיר באסתר ויהפרכס שמה ויוסיף אפי"ו אלל ישראל ולא שססה עין אפי"ו ישראלים כדי שאח"כ חלקה לביח אחרש בנס בצבור הללח ישראל ויש בזה כמה טעמים הן מחמת שלא ידגיש בה המן ויקדים להרוג אותה קודם שחלקה לביח המלך הן כדי שלא תהיה ידועה

שהיא יהודיה מחלה לאחשורש ג"כ שד"י טועם להללח ישראל ולכן ע"ה לא חגיד ועוד יש כמה טעמים וא"כ זה הנם שנעשה במרדכי ה"ה צעטיו הטובע הוא הכרחי לאורך טעמים הגז' ועוד טעמים אחרים ולא שייך לחלות גרעון במרדכי בצבור זה:

**14. שערם מצויינים בהלכה**

כמה גרוע אדם זה שנשחטו לו סדרי בראשית. מקשים, אם גרוע הוא למה נעשה לו נס כזה, ונראה דמצינו לעיל (לב.) דמנכין לאדם מזכותיו אם נעשה לו נס, וכבר כתב כן במהרש"א. והמהר"ל בחי' גור אריה כתב, דלפעמים מוכן אדם יותר לדבר נס שלא כדרך הטבע מאיזה טעם. אבל קשה, דמצינו בש"ס אצל ר' פנחס בן יאיר ור' חנינא בן דוסא דנעשו להם נסים. ושמעתי בשם הגאון מהר"ח מוולאזין שאמר, דכאן איתא מעשה באחד, ולא כתיב מעשה בחסיד אחד כרגיל בשאר מקומות בש"ס, א"כ מוכח שלא היה אדם גדול בתורה ובחסידות, ואפ"ה נעשה לו נס, א"כ היה מאיזה טעם, וגרוע הוא, משא"כ באדם גדול הכל הוא בהשגחה ובשמירה מיוחדת ומפורטת עליו. ועיי' בילקוט הגרשוני.

**15. שבת של מי שבת דף נג עמוד ב**

אלא כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו ע"כ. אין לדקדק ממאי דאמר' בפ' האיש מקדש דף מ"א אמר רב יהודה אמר רב אסו' לאדם לקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו דבר ורחמנ' אמר ואהבת לרעך כמוך וא"כ אינו צניעות הכא אלא גריעותא דלימא חדא דאינו חייב כי אם לראות את פניה ועוד אם תמצא לומר דחייב לראות נמי איברים הנגלים מ"מ הכא דלא ראה לא יכחש דלא היה צנוע ומעיקרא לא שם לב לזה וק"ל:

**16. שערם מצויינים בהלכה**

ועי' בהגהות מהריעב"ן, דמכאן יש ראה שצנוע מותר לקדש אשה אע"פ שלא יראנה. וכ"כ בעיון יעקב שם. וכ"כ הברוך טעם בספרו מרגניתא דר"ב (פ' לך) דמי שאינו מסתכל בשום פנים באשתו אינו צריך לראותה אף בשעת הקידושין. ועי' בשבת של מי. ועי' מה שהארכנו בזה במס' קידושין (מא. ד"ה אסור לאדם).

**דף נ"ג.** ולא הכיר זה עד יום מותה. דקדק הרב עיון יעקב ז"ל, וזיוס מותה איך הכיר זה, ומירקן אפשר שהיא גילתה לו הענין הזה לנחם אותו שלא ילעצר על מיתתה ש"ס והוא דוחק מאד. וכל צד"כ כי אפשר שהיא עשו לה הרופאים יד של עין או מד"א בחכמה, ונתנו במקום הקמועה, והין יבדל לעיני בני אדם, וכאשר עושין כן בערי אירופא, ויחזר שמתה כשנחו לטהר אותה ברחילה כנהוג, נסתפקו הרופאין אם תשאר יד החדשה מחוברת בגופה כדי שלא תקצר חסרת אבר, או"ד יסירו אותה היד הנוספת לה, ושאלו מצעלה איך לעשות, והשיב מה שהשיב ואז ידע שהיתה גידמת:

18. מכתב מאליהו - חלק א

הנראה הוא שגשאר עניינו אליו והוא ימלא את צרכינו. אבל בצרכי אחרים ולא שלחם אלינו שנשתדל למלא את חסרונם. למען נלמד את מדת החסד. ואם נשתמש בבטחון לא ישאר לנו מקום לעשות חסד. ע"כ צוה לנו שנשתדל בעד אחרים כמעשה המחוטר בטחון העושה לצרכי עצמו. אבל מובן הוא שגם בזה עלינו לדעת כי והל מיד ה', ומעשינו רק להתלמד במדת החסד.

העסק בדרך ארץ - למה?

א. מאחר שמונותיו של האדם קצובים לו מן השמים. ופרנסתו היא נס כקריעת ים סוף, איך למה עמס השי"ת על האדם את עול ההשתדלות בדרך ארץ?

ב. בענין זה כי הגרש"י זצ"ל (בכתביו ח"ב במאמר "דרך האמונה" ושם ח"א, ק"ח. קפ"ט ועוד) שמשא ההשדלות נתן השי"ת על האדם לנסיון. כי נתת שמהו הש"ת בעולם אשר השגתו ית' בהסתר. ולמראה עיניו נראה כאילו הוא השולט בכל עניני פרנסתו ועסקיו כרצונו. ויכול לסעות ולומר "בחי ותן לבבו, ולהראות במעשיו, כי אין ממשלה לטבע כלל, והכל אך ורק מיד ה'. ואין דבר קטן או גדול שנעשה בלי גזירתו ית', כמאמר "מי זה אמר ותהי ה' לא צוה?..." (איכה ג' ל"ו). וגם בעשותו מעשי ההשתדלות הטבעית, ידע ברור בלבבו כי אין במעשיו כלום, ורק רצונו ית' הוא הגורם. ובה' יגלה השגתו ית' בתוך הסתר דרך ארץ: פי' שיקדש השי"ת בהכירו כבודו במקום שהוא בהסתר.

ושורש זה כתוב בתורה (בראשית ג' י"ט): "כי שמעת... בועת אפיך תאכל לחם כו". וידוע שענשי הקב"ה לא בדרך נקמת ח"ו אלא בדרך לימוד לתקן תהא. והטא אדחיר היה שהפך לדעת גם את הרע, ובהו הוציא א"ע ממדרגת גן עדן, שבת נתן ממשות רק לרוחניות הזכה, והוריד א"ע לעוה"ז - עולם הגשמיות, לראות ממשות בטבע ובגשמיות. וע"כ ראתה חכמתו ית' שתיקונו הוא אשר בהיותו בתוך הסתר זה - בתוך ההשתדלות ביגיע כפיו ע"פ דרך הטבע - יתעלה להבחין בלבבו את ביטול דמיון הטבע ואת אמתת השגתו ית'.

אמנם נסיון זה ירא מן הקשים ביותר, כי הוא בכלל הענינים אשר תחומר היפך הצורה. היינו שחומר המעשה בחיצוניותו מתנגד לכונה הרוחנית. שכלב העושה אותו. וכן בזה והלא עכ"פ מעשיו בדרך ארץ, בתצונותם, הם

בתאהו להפחית במדתה, כן גם בהשתדלות. העצה היעוצה להשתמש בצניעות כדי שלא ירבה בהשתדלות יותר מהמדת. כדבר זה כתב הגר"א בפירושו להושע ב' א' "וישלה יהושע... מרגלים חרש... פי' שלחם בשתיקת. כמו רוח קדים חרישית". שלא יכשלו כבראשונה. והיינו ממש כדברינו.

ה. עשה תורתך קבע ומלאכתך ארע"י\* ולזה צריך שתהי' עיקר שאיפתו אל התורה ויחזק את שאיפתו לתורה בלבבו כל כך עד שימסור נפשו עליה. (והואיל אין ד"ח מתקיימן אלא במי שממית עצמו עליה \*). וכאשר שאיפת חיוו תהי' רוחנית ממילא ימעט בהשתדלות הגשמית. וגם ימעט בזמן אשר יבלה על הענינים הגשמיים; וכפי ערך שאיפה אל הרוחניות לא יתנה גם אם לא יצליח בגשמיות. כי אין לך תהי' אלא מתוך שאיפה שלא נתקיימה.

אמנם צריך להזהר שלא יחליף עצלות בבטחון. שיש מונע מלהשתדל מפני עצלותו. ותולה בבטחון. וצריך לדעת שכל מה שמבטל ממלאכתו מפני עצלותו, בודאי יחסיר לעצמו; כי רק הבטחון מביא לס"ד. וכמשי"כ: "יהי חסד ה' עלינו כאשר יחלנו לך". משא"כ העצלות. ואל יטעה האדם לומר שישתמש בעצלותו לסייע לבטחון בדרך שלא לשמה. כי לא שייך שלא לשמה בבטחון. וטעמו של דבר, שאין מניעת המלאכה מצוה. אלא הבטחון שכלב שתביא למעט בה. היא המצוה. ואדרבא. אם ימעט במלאכה מפני עצלותו. הלא יתעצל גם בעבודתו הרוחנית ונמצא יושב בטל, או"כ רפואתו היא שתייגע במלאכה. וגם וזלת זה לא שייך שלא לשמה בבטחון, כי במצות שבלב לא שייך שלא לשמה. כמו שביארנו במאמר "בג' דברים לא שייך שלא לשמה". (עי' כרך ב' צמ' 77-78)\*\*.

ויש ששאל: אם אין כלום בהשתדלות, ואין בה ממש, ואם אני מאמח את זאת גם בחי'. למה אני צריך להשתדל בכל כחי בעסקי האחר ליעצו ולבנות לו פרנסה. למה לא אכטה גם בזה על השי"ת, ומה שאמרו בשם הבעש"ט שאין דבר בעולם להנחם. ואפי' חסרון בטחון יש בו צורך, כדי שלא להשתמש בבטחון בנוגע לאחרים. לכאורה זו קשה מאד: וכי אפשר לאדם ללוות מות' לפי שעה. להשתמש בבטחון לעצמו, ובחסרון בטחון לאחרים? אמנם כך איתא בגמרא (ביב"ר ע"א) "שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אליהם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם? א"ל כדי שנוכה בהם אנך. הנהגה האדם צריך שיהיו כל מעשיו לשיש לעשות רצון קונו. ואם הקב"ה שולח אלינו את העניים שנפרנס אותם אנתנו, איך נחזירם אליו ונאמר "פרנסם אתהו"? נאמר "השליך על ה' ית' בך" - עניני עצמך; והי רצון

\* אבות א' ס"ו. \* ברכות ס"ב.

\*\* שלשה הדברים שהוזכרו רבינו זצ"ל הם: תשובה, תפלה, ולימוד המוסר.

מכיר גם את הסבה. גם מדרגות החכם הן כערך עומק ידיעתו בהשתלשלות הסבות וסבות הסבות. והנה הסכל, לעומת התחלת החכמה. הריחו כבדמה; וכן בין מדרגה ומדרגה של חכמה. הריחו כבדמה לגבי המדרגה שלמעלה ממנו. שלא השיגה ומעתה נתבונן נא; הנה הכרת השגחתו ית' היא הכרת הסבה הראשונה לכל הסבות. ואיך מי שלא הגיע לה הריחו מצד זה כבבחי' בהמה. השייח' יצילנו מכל שפלות ומחיתות. ויזכר מחשבותיו. וישא את לבביו אליה. אבי"ר.

**ה' מדרגות בתורה ודרך ארץ**

כבר נתבאר במאמר "העסק בדרך ארץ — למה?" כי כל עסק האדם בהשתלשלות דרך ארץ הוא למען ילמד בו את ענין השגחתו ית'. ויעמוד בנסיון. וידע כי אין ממשלה לטבע כלל. אלא הכל אך מהשיח' לבדו הוא. משום זה הנה הצורך לעסוק בדרך ארץ משתנה בפנים שונים. לפי מדרגת האדם בהכרת השגחתו ית'. ומצינו בהם בדבריהם ז"ל ה' מדרגות:

**ה' מדרגה א':** המדרגה העליונה בענין זה; האדם שכבר עמד בנסיון זה, וכבר הכיר שהגם הטבע שניהם כאחד נסים גלויים ממש. ויודע שאין ממש בטבע כלל. לאדם כזה אין עוד צורך לנסיון של "בדיקת אפיק תאכל לחם". כי לא יוסף לו מאומה; ואדרבא ראוי לו להשתמש בכל זמנו אך בדביקות בהשיח' ותורתו; וע"כ כל צרכיו בעוה"ז ניתנים לו בנס ממש. גם גלוי. מאחר שאין שום ענין בהסתרת הגם ממנו. זהו ענין שיטת ר"ש בן יוחאי (ברכות ל"ה): "אפשר אדם חורש בשעת הרישה כי תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישיראל עושין רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים. וכך באמת קרה לרשב"י ור"א בנו כשהיו במערה. (עי' שבת ל"ג, ע"ב) אחרתושי ניסא ואיברא לתו חרובא ועינא דמיא".

וכן מצינו ברי"ח בן דוסא (תענית כ"ח). שלא הי' לו שמן בערב שבת. ואמר: "מי שאמר לשמן וידליק הוא יאמר לחומץ וידליק". ודלק כל השבת. ולכאורה תמוה. למה לא המציא לו הקב"ה שמן שלא יצטרך לנס? אבל משום דר"ח בן דוסא כבר הגיע למדרגה שהגם הטבע שניהם היו נסים גלויים בעיניו. ע"כ ההנהגה עמו בין בנס בין בטבע בלי הפרש.

**אמנם** הצדיקים חששו שלא יתגאו בראותם שמן השמים עושים להם נסים. וגם השתקפו לגלות השגחה. ע"כ אין בנסים השתדלו לעשות מעשים.

מעשי השתדלות ע"פ דרך הטבע. ואם גם בשעת מעשה יכיר בלבבו את השגחתו ית'. מ"מ הסכנה קרובה מאד שתכריע החיצוניות את כוונתו הטובה וישאר טבעי ומגושם. אם לא יתחזק כנגדה בכל כחו בתבוננות הבטחון האמונה כמו שיתבאר.

**ב.** אין יעמוד בנסיון זה? בעשותו תורתו — עבודת רוחניותו — קבע, ומלאכתו — השתדלותו הטבעית — ארע"פ. שימעט ככל האפשר את צרכיו הגופניים ואת השתדלותו עליהם; וגם בעסקיו שעושה, לא תהי' דאגתו שמא לא יצליח בהם. כי הלא ההצלחה היא מה' אלא דאגתו תהי' תמיד שמא יפריעו לו בתורתו ובעבודת השיח'.

וכן כתב אחד מגדולי המפרשים ז"ל סטורנו הק' ז"ל: (שמות כ' ח"ט) "זכור את יום השבת: היה תמיד זוכר את יום השבת בעסקי בימי המעשה... לקדשו... כדי שתוכל לקדשו; והיורד שסידר האדם עסקיו בימי המעשה באופן שיוכל להסיח דעתו ממה ביום השבת והיינו שבמי השבוע יתלמד בויכוח השתדלות. ובהיחוס הדעת ממנו. וכל סידור עסקיו של חייו יהיה בנוי על יסוד זה — שיוכל בשבת לקיים מצות. כאילו כל מלאכתך עשויה"; ששת ימים תעבוד: בעסקי חיי שעה. שהם עבודת עבד בלי ספק, שרוב ענינים הוא היות מצטער האדם על עולם שאינו שלו (פי' קניני העוה"ז לעולם אינם שלו, כי לעולם אינם נעשים עצמיותו. כי זה שייך רק בקנינים הרוחניים שהם שלו באמת); ועשית כל מלאכתך: ה ה כ ר ח י ת ל מ ס ת פ ק. הרי לך שנסיון ההשתדלות יש למעטו ככל האפשר. בין באיכות בין בכמות. ואם לא מיעטו. זה לאחז. שלא עמד בנסיון כלל. (ועי' מ"ש"כ בזה עוד במאמר "הבטחון והשתדלות").

**ג.** ואיך היא התלמדות האמונה? כתב רש"י זצ"ל שיש להתבונן בני דרכים: (א) יתחקה במחשבתו בסבה של כל מסובב. ובסבת הסבה. עד שיכיר הגבה הראשונה ביה. (ב) עוד יתבונן שהטבע היא גם ממש. אלא שהתרגל מסתירו (עי' מ"ש"כ במאמר "הטבע — הסתר נסים"). (ג) גם יתלמד להכיר "הסך שבכל יום עמנו" — הנסים הגלויים שמומנים תמיד לכל אדם ולכל העולם בהודמנויות נפלאות — וימנע את נטיית הכפירה שבלבו שלא תעשנו טומא. ולא תגרום לו להתקשות לבארם תמיד בדרכים עקומים שיהיו נראים כמקרה. דרך הטבע.

ה. וכתב עוד הגרשו"ם זצ"ל (במאמר "יתב חוכמתא לחכימין. ח"א. ע'). בשפלות מי שלא יתבונן בהשגחתו ית' ולא יכירה. שהוא כמו בבחי' בהמה. כי הרי ממותרי האדם מן הבהמה הוא. שהבהמה יודעת רק המטוב. והאדם

עדיין לעמוד בנסיון הטבע עד שלימותו. ועדיין שייך הוא אל "בועת אפיק תאכל לחם". לעסוק במעשים טבעיים וללמוד בשעת מעשה שאין בהם ממש.

**ו.** וזהו המדרגה שעליה אמר ר' ישמעאל (ברכות ל"ה): "ואספת דגנך — הנהג בהם (בד"ח) מנהג דרך ארץ". [ואמר ז"ל (שם) "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידך" פי'. שלא עלתה בידך. מפני שלא הגיעו לשלימות המעלה ולא היו ראויים לנס. וכתב הגרי"ח מוואלאוין (בס' נפש החיים א', פ"ה) שר' ישמעאל ורשב"י לא מליגי. אלא שר' ישמעאל שאמר לאחוז בתורה ולהנהיג בדרך ארץ היינו למי שלא הגיע למדרגה העליונה שדיבר עליה רשב"י. וע"כ מי שלא הגיע עדיין לשלימות החכרה. אם יתנהגו עמו בנס. נמצא שישאר בחסרונו. והיינו שאי"ל (שבת ל"ב): שאם יעשו לו נס מנכין לו מזכותיו. וידוע שזכות פי' "זכות הלב". (הו' בפתח). שישאר חסרין בזכות התורה שבלבבו.

ואם אדם כזה לא יעסוק בדרך ארץ. ויזמה לסמוך על הנס. לא יצליח. וזהו שכ' רש"י (ברכות שם) "הנהג בהם. עס ד"ח. מנהג ד"א. שאם תבוא לידי צורך הבריות סוסף ליבטל מד"ח. ויש ראי' מוכרחת כי בעלי המדרגה הזאת שעליהם דיבר ר' ישמעאל, הם במדרגה גבוהה מאד מאד כניל. שהרי ר' ישמעאל הביא ראי' מ"ואספת דגנך". וזה נאמר במי שמקיים. אם שמוע תשמעו... לאהבה... ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" — ועל זה השיב לו רשב"י דהיינו. "באינם עושים רצונו של מקום". והוא מתמיה. וכי המקיים בכל לבבכם ובכל נפשכם" אפשר שאינו עושה רצונו של מקום? אלא בהקרח כדברינו. שבבחינת שלימות החכרה בנס שבטבע. עדיין חסר הוא בדקות. וע"כ אף שכבר מקיים את כל התורה מאהבה ובמסירות נפש. עדיין לא הגיע לשלימות שישית רצונו ית' עד שיגיע לשלימות ההכרה שאפס וולתו ית'. דהיינו שאין שום ממש בכחות הטבע. ומה נפלא ונורא הוא עד כמה מגיעות דקות מדרגות האמונה. כי אחר שמגיע לאהבה ולעבודו בכל לב ובכל נפש. עדיין צריך הוא ללמוד עלות במדרגות האמונה.

**ה' מדרגה ה'.** הנה כתבנו עוד במאמר "הטבע" — הסתר נסים, כי יש אשר יב"כ יבחינו כי הכל מיד'. אמנם לא ידאו בראיית בורה כי"כ לדעת שאין שום ממש בטבע. אלא רואים את הטבע ככלי בידו ית' אשר על ידו יפעל. והמשל לזה כאדם הכותב בעט שבידו. כן הקב"ה מנענע את העולם ע"י הטבע והוא מסבב הסבות המטביעות אשר תפעלנה כרצונו. (והיא הנקראת שם המדרגה ה' ע"פ סדר המאמר ההוא).

למען לכסות הגם עד כמה שאפשר ע"י רדי"ק (מליכים ב' ד') באלישע שהי' את הילד בנס. ומ"מ שם ענינו על ענינו וסיו על סיו. כאלו אפשר להחיותו בזה באופן טבעי. ותחי' במעשה קלה זו קצת כסוי לנס. ועוד שם באסוף שמן דאשת עובדיה. שהקדים לנס שהי' לה מעט משלה אשר יתרבה. ולא שבנס יתהוה שמן חרש לגמרי יש מאין. כי גם בזה המעט של ההתחלה יש קצת כסוי לנס. אם כי קלוש הוא מאד.

וכן ביעקב אבינו ע"ה. שעשה את האבנים "מרום לראשו" מפני החיות — וכי מה שמירה מן החיות הרעות יש מברוב? אבל באמת. הן נס הי'. כי מן השמים שמרוהו כאשר לן במקום שנמצאים בו חיות רעות. אלא למעט את מראה הנס עשה את המרום. (עי' כ' רש"י ח"א ק"ח). וכן במקלות שהעמיד ברהטים. בודאי לא הועילו. כי אלו הועילו הרי היה באמת אסור משום חשש גזל. ומפורש בקרא שהמלאכים הם אשר הוליכו אליו את הנזק. כאשר ראה בחלום. וא"כ למה עשת המקלות? — רק למען הסתר את הנס לכה"פ במקצת. (רש"י שם). [וכן השיח' צוה לנח לעשות חיבה גדולה. אף שעכ"פ לא יכלה להכיל את כולם אלא בנס של מועט המחויב את המרובה. וא"כ הלא די גם בחיבה קטנה או בלא חיבת כלל? — אבל גם זה הי' למען מעט בנס (ע"ש ברמב"ן).] ויותר מזה. כי אפי' מרע"ה. ארון כל הנביאים. עניו מכל האדם. ולפני הסתלקותו ממש. תראתו הקב"ה את בקעת ירחו וכי' מהר בנו. ע"י רמב"ן שם שהי' בנס. וא"כ תמוה. אם הראתו בנס אי"כ עלייה לר"ה למה? אפי"כ כדי למעט את הנס במקצת. נורא הוא ונפלא. עד כמה ראוי לחשוש אפי' לניצוץ דק של אפשרות חשש גאה. (ע"פ כ' הרש"ו ח"א קפ"ט).

**ו.** וראוי לבאר בכאן. כי מה שאמרנו שלרשב"י ור"ח בן דוסא התנהגו עמם בנסים. היינו בנסים כאלה; כי ע"פ עבור רשב"י נעשה אילן חרובים. ולא נבראו לו הפירות עצמם; וכן התומק דלק לרי"ח בן דוסא. ולא שישאר בלי גר' והכל מטעם הג"ל. כי כן הוא הדרך בכל נסים.

**ה' מדרגה ה'.** אמנם אין מתנהגים מן השמים בנסים אלא למי שהגיע לשלימות הבטחון. שהגם הטבע שוים בלבו בלי שום הפרש כלל. וכמבואר במאמר "הטבע" — הסתר נסים. שיבחי' שאין בטבע ממש כלל ואינה אלא נסיון לבי. מאחר שרצונו השיח' לבדו הוא הפועל. ואין הקב"ה צריך ח"ו לכלים לפעול על ידו. וגם אפשר שיראה שאין הטבע בונה את העולם אלא הוא מצד הסתרה ותחורבן (ע"ש מדרגות ב' ד'). אבל מי שלא הגיע עדיין לשלימות זו. וכשיבידוק בדקות בתוך לבבו. ימצא שאין הטבע והנס שוים אצלו לגמרי. — אם כי הגיע כבר למדרגה גבוהה בענין זה. מ"מ. משום חסרון השלימות בהכרתו. לא יתנהגו עמו בדרך נס אלא בתהנהג הטבעית. מפני שהוא מחוייב

ובין ב' בחינות הללו שבהכרח יש חילוקי דרגות הרבה מאד ברקי דקות... יש אשר מי שהוא במדרגת ה' שזכרנו כאן - שיטת ר' ישמעאל אשר בכל מעשה שיפשה הוא מוסיף לברר לעצמו את ביטול מעולת המעשה הנרא ומתעלה בדרך זה מדרגה לדרגה בהכרחו. איש כזה ראוי לו להרבות במעשים, למען יוסיף בהכרתו עד שיגיע לשלימותו וכיון שעושה זאת לשם שמים, מעשי ידיו מתברכים כאמר: "וברכך ה' א' בכל מ' ש' ל' ח' י' ד' ד' אשר תעשה. וזהו ענין אויל (נדה ע') "מה יעשה אדם ויתעשר? ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה, ויבקש רחמים כו". ענין "ירבה בסחורה ויבקש רחמים" צריך להבין ע"פ הגדר שכתבנו.

וזהו מ' דברי הרמב"ן (נ' ר"ט) "עשו אותה (התיבה) גדולה למעט בנס כי כן הודך בכל הנסים... לעשות כל א' ש' ר' ב' י' ד' א' ד' ס' ל' ע' ש' ו' ת' והשאר יתי' בידי שמים", וכן כתב ג"כ ביעקב (ריש וישלח) אשר בעתהגות לא חשב א"ע במדרגת א"ל, כמש"כ סקנתנו כו". "שהוא לא כפת בצדקתו והשתלל בהצלה ב' כ' ל' ו'". והענין הוא כי כל המעשים אצלם לשי"ש גוד אתערותא דלתתא - התעוררות רוחנית - המביאה לאתערותא דעילא.

וכן בר"מ ט"ז: "זולתך (שכל מה שאירע בתבואה עד פסח נגזר מפסח שנברך) כי חזי איניש דמצלה זרעא אמלא ליוזע חרפא. דעד דמטי למידיניה קדים סליק". הרי לפנינו חריצות נפלאה, אשר גם בה צריך האדם להשתמש, ואפע"כ ידע גם בשעת מעשה זה כי אין שום תועלת במעשי אלא הכל מיד ה' הוא. וכיון שעומד בניסיון שלא לטעות בהכרתו גם מתוך חריצות מצוינת כו. הרי זה מכ"א לו ברכה רבה והצלחה במעשיו. ואמתת הביאורים הללו התבאר בסמוך.

אבל מי שהוא במדרגה נמוכה מזה אשר יש לחשוש כי מעשיו לא יוסיפו לו בבחירות הכרתו. אלא אדרבא ח"ו לאט לאט יירד לחשוב שיש משמ בטבע. הלא לאדם כזה כל מעשיו בטבעיים סכנה הם שלא יורידוהו ממדרגת הכרתו. וצריך למעט ככל האפשר. וזהו אמרו ז"ל (חולין ק"ה) "אמר שמואל: אגא לתא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא. דאילו אבא הוה סויר נכסיה תרי זימנא ביזמא. ואגא לא סירינא אלא חורא זימנא". ולכאורה, הרי הגמ' מביאה שם כמה מילי דחסידותא שאמר הן שלא זכה להתעלות בהן למדרגת אביו. אבל האי סויר נכסיה אינה ממילי דחסידותא, ואם טוב הוא להרבות בשמירת נכסיו למה לא עשה גם שמואל כאביו? אבל ברור כי מפר הדבר כג"ל, כי

אמר שמואל שאביו היה במדרגה הנחבאה אשר היה ראוי לו להרבות בהשתדלות. ובה היה מתעלה מעלה מעלה. והיינו מילי דחסידותא של אביו. אך את עצמו חשב שמואל כהלא לגבי המרא. לעומת מדרגת אביו. והיה ירא להרבות במעשים הטבעיים.

ואיתא במיר (בשלוש פתיחתא דאיכה רבתא) "ד' מלכין הוין. מה שתבע זה לא תבע זה... דוד אמר: אדרוף אויבי ואשיגם... ויכס דוד... עמד אסא ואמר: אני אין בי כח להרוג. אלא אני רודף אותם ואתה עושה... עמד יהושפט ואמר: אני אין בי כח להרוג ולא לרדוף. אלא אני אומר שירה ואתה עושה... עמד חזק' ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה. אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה". במאמר הזה אנו לומדים לדעת כי ההשתמשות במעשי האדם צריכה להיות לפי ערך מדרגת הכרתו. לפי הכרת דוד היה ראוי לו להתעסק ברדיפת האויב והכאתו. אסא חשב שאינו רשאי להכות. כי חזי ירמא. כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". ואמר כי ישתמש רק ברדיפה לבד והשירה יכה אותם. יהושפט חשב גם על הרדיפה והשתמש רק בסבה רוחנית. שהוא אמירת שירה. חזקיה חשב עוד יותר - חשב נפלא מאד - כי אולי יגבה לבבו וידמה כי בזכות השירה שלו נפל האויב. ולא היה די לו במה שלא עשה שום מעשה גשמי. אלא גם את התשתדלות הרוחנית אסר לעצמו. כי אם יגבה לבבו בתוצאות השתדלותו הרוחנית. הרי זה עצמו חסרון בשלימות הכרתו בהשירה. ואם כי החסרון הזה דק הוא מאד, עד שמכמעט אי"א להתבונן. מסק חזקיהו לעצמו לישון על מיטתו בשעת צרת כלל ישראל ולסמוך על תנ"ך. כי יש מצבים אשר ברירות החכמה שאדם זולתו ית' עולה על כל שאר הענינים. והיא היא המצלת מכל צרה וצוקה.

ואו"ל (שבת נ"ג): "מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק. ולא היה לו שכר מיניקה ליתן. ונעשה לו נס ונפתחו לו שני דדין כשני דדי אשה. והניק את בנו... כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה (פ') כי אילו היה במדרגת האנשים שאינם נזכרים אותו ית' נס מתוך נס. לא היו עושים לו נס. ויורדנה זו חתנא להלן במדרגה ה'". כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סודי בראשית... (פ') שלא היו נותנים לו מן השמים בדרך הטבע. כי היה חשב בדבר שהשתמשות בטבע תניק לו בהכרתו. ע"כ נתנו לו מן השמים בדרך נס כי ע"כ"פ מן הנס ילמד.

כללו של דבר: המדרגה השלישית הזאת היא כאלה שהנס מתוך הכרתם בו ית', והטבע מחלישה את הכרתם. אדם כזה ראוי לו למעט בהשתמשותו בטבע. וגם ע"פ משפט שמים מוטב שיקבל בדרך נס מברך הטבע.

ה' מ' ד' ג' ה' ד' / אמנם רוב בני אדם לא ירגישו בנסים, ואם גם יהי' הנס גלוי ביותר, יתאמנו לבקש ביאורים שהוא מקרה אשר קרה ע"פ דרך הטבע, כאשר כבר בארנו בטעני סכנה הם שלא יורידוהו ממדרגת הכרתו. שאין נס שאין בו משתו של הסתר, כמבואר לעיל, תולים בני האדם את עצמם במשתו הזה כדי לגבור בנס. למשל, שרת אמנו ע"ה נפקדה בנס, ואפע"כ לא חזרו רשעים בתשובה בראותם נס כזה אצל אברהם מלמד דעת ה', ופשוט הוא שהיה נקל להם לכפור גם בנס זה מאחר שפעם שרת נפקדו כל העקריות. כאו"ל, ולא היה בולט כי כש שבוכות שרת היתה. וכן בקריעת ים סוף, שנבקעו כל מימות שבעולם, ע"כ כל הרוצה לכפור היה אומר כי לא בשביל ישראל הוא זה; וכדומה.

[בני אדם כאלה, שאינם מכירים בנסים, אין טוב להם שינתנו מן השמים עמהם בנס, כי כל אשר תתי' להם הודמנות יותר ללמוד את ה', ופקרו ולא למדו. הלא הטאם מתרבה, וע"כ מתנהגים מן השמים עם כאלה ע"פ הנהגת הטבע.]

וזהו שאמרנו בגמ' המובאת לעיל (שבת נ"ג): "כמה גדול אדם זה...". כי עכ"פ היה מכיר בנס, ובהו הוא גדול ממדרגת רוב בני אדם שאינם מכירים בנס.

אמנם גם הנהגה ע"פ דרך הטבע רעה היא עבורו; ואין לו תיקון אלא אם גם ע"פ דרך הטבע לא יצליח, ויהי' עני ומדוכא. ולמרות רוב השתדלותו רק חסרון והאגות ימצא, כי או כאשר ישבר לבבו, יראה שלא תועילה לו השתדלותו העצומה. אולי ישבו ויתפלל אל ה', יגיע ע"יו אל הברת השגחתו ית'. ובדרך זה נאמר (בראשית ג') "קוץ ודרדר תצמיח לך" (אם התגשם); "טוב לו כי עונתי" (תהלים קי"ט). "אודך ה' כי אנתפ ב"י (ישעי' י"ב), "סן אשבע וכחשתי" (משל' ל'); "אי עניותא כו" (חגיגה ט"ז); וכבר ביאר גדר הנהגה עם בעלי המדרגה הרביעית הזאת בעל חובות הלבבות ו"ל בשער הכתוון באמרו: "בנוטח בטבע ימסר ביד הטבע".

ע"כ מי שמרגיש בעצמו שמבחי את כל מקרי העולם ע"פ דרך הטבע, ואם גם יזכור המיד לומר בשפתיו "בגרות ה'". ברוך ה' וכדומה. מ"מ בקרב לבבו יסמוך רק על השתדלותו שברך סבה ומסוכב הטבעית. ומה שיבוא לו אשבע וכחשתי" (משל' ל'); "אי עניותא כו" (חגיגה ט"ז); וכבר ביאר גדר הנהגה עם בעלי המדרגה הרביעית הזאת בעל חובות הלבבות ו"ל בשער הכתוון באמרו: "בנוטח בטבע ימסר ביד הטבע".

השתדלותו גרם לו, אלא ידע כי מן ה' היתה לו זאת, לנסותו עד כמה הגיע במדרגות הכתוון.

ה' מ' ד' ג' ה' ה'. ויש אשר לא יכיר בהשגחת ה' כלל, ומרבה בהשתדלותו בדרך הטבע, ומן השמים מצליחים מעשיו; והוא איננו מודת לו ית' על זה. אלא אומר לנפשו "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". ולכאורה קשה, למה אין מלמדים אותו מן השמים ע"י עוגי ויסורים כג"ל? אמנם אלה הם האנשים אשר השקיעו את עצמם בכפירת השגחתו ית' כ"כ. עד שאינם ראויים להתעוררות מן השמים, אלא אדרבא הרשות נתונה לשטן להטעותם כל עוד יותר, בהראותו להם את הצלחתם ברשעים. וכמאמר הנשים האורות (ירמי' מ"ד) "כי עשה נעשה... לקטר למלכת השמים... כאשר עשיתו אנתנו ואבנתינו מלכינו ושרינו בערי יהודה ובחוגות ירושלים ונשבע להם ונתת טובים ורע לא ראינו; ומן אז חולנו לקטר למלכת השמים והסך לה נכסיה. חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו". וכמה שפלה היא מדרגת האנשים ההם; הן המה חזילותיו של שטן, אשר יטעה על ידם את שאר בני אדם, וכל השפעת העוה"ז הבאה אליהם, הם יונקים אותה מתוכם הטומאה, וסופם שיאבדו עמה לגמרי.

ה' ישמרו ויצילנו, ויזכה לעלות מעלה מעלה במדרגות האמונה והבטחון אכ"ר.

הכרת ההשגחה בחבלי משיח

א. גדר הנסים הוא שהקב"ה מראה בגלוי את השגחתו באופן אשר כל בעל לב יכיר כי אין זה מקרה טבעי אלא יד ה' נגלית כאן. על כן כשם שיש נס האט ולטובתו בעוה"ז כן יש נס המגהלת ביסוריו כאשר השירה מראה השגחתו בגלוי בסיוע לשונאיו, ודבר זה מפורש בתורה: "והיה כאשר שש ה'... עליכם... כן ישיש ה'... להאביר כו" (דברים כ"ח ס"ג); פ"י כי ענין הששון והשמחה היינו לצאת למעלה מתגבול, וכשהיא לטובה היינו חסד בלא גבול, וכן השמחה והאביר היינו שושיית מלא רצון שונאיו בלי גבול ומראה נסים לשונאיו ח"ו.

ב. ודבר זה אנו רואים בחוש בדרוננו. בנהג שבעולם שהמצוינים ביותר בכשרונותיהם ומחזיתיהם והמלומדים ביותר בסכסכי הנהגת המדינות הם הנעשים למנוחי המדינות כל אחד בפרט אשר תצטין בו. אבל ואם אפשר